

BABIĆ, Silvija

Tragovi hrvatske znanosti, pogled iz arhiva

**Zagreb, Sveučilišna tiskara d.o.o.,
Hrvatski državni arhiv, 2024., 439 str.**

Djelo *Tragovi hrvatske znanosti, pogled iz arhiva* nastalo je na osnovi doktorskoga rada *Arhivi i gradivo znanstvenih ustanova* iz 2010. godine s mnogo učinjenih preinaka zbog raznih novosti koje su u međuvremenu pristigle. Sama tema uzrokovana je stanjem nadzora i zaštite gradiva znanstvenih i istraživačkih ustanova te zakonskim okvirom koji to propisuje. Tako će autorica pokušati dati povijesni pregled i problematiku teme, ali ponuditi i moguća rješenja. Knjiga je objavljena 2024. godine u izdavaštvu Hrvatskoga državnog arhiva. Sastoji se od osam poglavlja uz uvod, zaključak i literaturu te bilješke o autorici. Sveukupno ima 439 stranica.

Već u uvodu autorica spominje probleme koji se javljaju u znanstvenoistraživačkim arhivima. Tako spominje da je samo arhivsko gradivo znanstvene djelatnosti slabo sačuvano. Cilj je arhivske struke, koji proizlazi iz interesa zajednice, očuvati cjelinu zapisa nastalih radom svake ustanove pa i onaj dio zapisa koji nastaje svakodnevnim administrativnim poslovanjem neke znanstvene ustanove. Taj dio zapisa možda i nema znanstvenu težinu, ali daje predodžbu o kontekstu djelovanja stvaratelja, odražava svrhu, cilj i način poslovanja ustanove te daje uvid u problematiku njezina poslovanja. Zanimljiva je i rečenica autorice koja kaže da „*znanost ne djeluje u socijalnome vakuumu, nego je dio sveopćeg kulturnog, ekonomskog, političkog, pa i religioznog i duhovnog okružja.*“¹ Samim time, dolaskom prvih znanstvenih časopisa ta se znanost širi, putem knjižnica ili modernih medija, ponovno do zainteresiranih znanstvenika koji tako čine jedan krug. Neki od tih časopisa dostigli su takav status da objava u njima znanstvenika čini uglednim i prihvaćenim. Autorica iznosi i tri razloga izdavanja znanstvenih radova. Tako bi prvi bio jednostavno objavljivanje kao posljedica znanstvenoga istraživanja koji nije imao cilj objavu članka, ali autori smatraju da se treba javno objaviti. Drugi je cilj najčešći, a to je objavljivanje kako bi znanstveni rad bio javno dostupan. Treći je razlog zaštita intelektualnoga vlasništva. Autorica navodi da je u Hrvatskom državnom arhi-

1 BABIĆ, *Tragovi hrvatske znanosti, pogled iz arhiva*, (Zagreb, Sveučilišna tiskara d.o.o., Hrvatski državni arhiv, 2024.). str. 22.

vu samo 4 % gradiva znanstvenoistraživačka djelatnost što dovodi do daljnjih pitanja poput stanja samoga gradiva i odnosa arhivske službe prema tome gradivu.

Prvo se poglavlje bavi zakonima kao okvirima znanstvenoga i istraživačkoga rada. Autorica se dotaknula pravilnika koji su interno bitni poglavito za medicinske i veterinarske struke, a koji su jedni od rijetkih koji se bave dokumentacijom i postupanjem s njome. Nadalje, autorica iznosi zanimljiv zaključak:

„Imajući na umu ove činjenice, zaključujemo da nije važno što znanstvene ustanove nisu bile obveznici, niti što se nisu pridržavale postojećih zakonskih propisa, već je važnije što baš usprkos toj činjenici, ..., nisu same razvile potrebne alate za evidentiranje, nadzor i praćenje svojih znanstvenih i poslovnih procesa.“²

Tom je rečenicom autorica obvezu za odgovorno arhiviranje gradiva maknula s propisa i zakona te ih prebacila na institucije i ostale stvaratelje gradiva. Još od austro-ugarske državne tvorevine postoje propisi koji se tiču arhivskoga zakonodavstva, a koji su bili mijenjani ovisno koja je ih je vlast pisala. Za arhivsku su službu važne kasne pedesete i rane šezdesete godine dvadesetoga stoljeća kada je formirana mreža javnih arhivskih ustanova. Osamdesete su godine bitne zbog klasifikacije, ali i stručnih uzusa i naputaka o postupanju i arhivskoj praksi. Zaključno autorica smatra da se pomak na bolje dogodio, ali da je svakako dovoljno daleko od zadovoljavajuće ocjene.

Drugo se poglavlje bavi problematikom znanstvenih arhiva u stručnim časopisima koji se bave arhivističkom strukom. Autorica je napravila pregled relevantnih arhivističkih časopisa iz cijeloga svijeta. Od francuskog *La gazette des archives* do međunarodnih časopisa poput *The archival science* autorica smatra da tema zaštite i obrade znanstvenoistraživačkih radova u arhivima nije dovoljno obrađena ni u jednom spomenutom časopisu.

Treće poglavlje pokušava detaljnije prodrijeti u problematiku analizirajući rad Sekcije za arhive istraživačkih institucija i sveučilišta Međunarodnoga arhivskog vijeća. Osim godišnjih konferencija postoje i stručna te radna tijela sekcije koja su stvorila smjernice, no koje nisu dosad objavljene. Neke od tih smjernica bile bi suradnja s posjednicima znanstvene djelatnosti, zaštita privatnosti pri obradi studentske dokumentacije, pitanje edukacije arhivista i slično. Autorica donosi i pregled projekta koji je za glavnu temu imao zaštitu spisa i podataka s područja znanosti, a koji je donio i Priručnik za upravljanje i zaštitu znanstvenih zapisa i podataka.

Četvrto se poglavlje bavi pregledom hrvatskih znanstvenih zapisa tijekom razdoblja prije arhivskih institucija. Osim povijesnoga pregleda znanosti u svijetu autorica se dotiče i hrvatskih područja te spominje razvoj znanosti u kontekstu samostana i ranih sveučilišta. Shodno tomu, prve redovnike koji su se bavili uređivanjem knjižnica možemo slobodno nazvati prvotnim arhivistima. Naravno, hrvatski se znanstveni zapisi ne nalaze samo u Hrvatskoj i nisu bitni samo za hrvatsku prošlost, nego imaju značajnu ulogu i u svijetu. Većina tih zapisa nalazi se u zemljama koje su imale čest doticaj s hrvatskim misliocima poput Italije, Mađarske, Austrije i slično. Uz povijesni

2 Isto, str. 47.

pregled časopisa na hrvatskim prostorima autorica se bavi i radom JAZU-a i HAZU-a te specijaliziranim časopisima, no možda najbitniji dio ovoga se poglavlja bavi arhivskim izvorima za povijest hrvatske znanosti u kojem donosi popis fondova značajnih za proučavanje.

Peto se poglavlje direktno nadovezuje na četvrto, no ovaj se put bavi pregledom znanstvenih zapisa tijekom takozvanoga institucionalnog razdoblja. Osim već spomenute institucije HAZU i/ili JAZU, koja ima svoj arhiv u kojem se vodi briga o pohranjenu gradivu, autorica spominje brojne druge zavode ili institucije sa sličnim arhivima koji se više-manje adekvatno bave pohranom i brigom o gradivu. Nadalje autorica donosi tipologiju stvaratelja za znanstveno polje djelatnosti te upravnih tijela i organizacije iz sustava znanstvene djelatnosti.

U šestome poglavlju autorica iznosi primjere upravljanja zapisima u svijetu gdje iznosi tri vrste skupina i njihova načina postupanja s gradivom. Prva bi skupina bile znanstvene ustanove koje same obavljaju taj posao, a gdje se državne službe ne miješaju. Druga bi skupina bile države koje imaju zakonski okvir po kojem se mora do jedne mjere urediti gradivo, a pitanja poput organizacija, vrednovanja ili kreiranja ovise o ustanovi. Treća bi skupina imala konceptualno rješenje pri postupanju s gradivom i zapisima. Nadalje, autorica navodi neke svjetske primjere, sve redom s anglofona područja bez ijednoga u našoj blizini. U drugom se dijelu poglavlja autorica dotiče i Hrvatske. Provedena je manja anketa čiji je rezultat da ni u jednoj instituciji ne postoji osoba koja može odgovoriti na sva postavljena pitanja u anketi. Iako je autorica sumnjičava da će se zaposliti osoba na radnome mjestu arhivara, ipak bi bilo za očekivati da se unutar već postojećih radnih mjesta nalazi jedna osoba koja će biti sposobna uputiti na tražene zapise i koja može pružiti nešto više informacija. Od raznih pitanja i problema koje autorica iznosi navodi i dva pozitivna primjera odlaganja gradiva. Jedna od osoba je to uvela uvođenjem sustava kvalitete, dok je druga došla do očitoga prosvjetljenja nakon višegodišnjega zanemarivanja te vrste posla.

Sedmo je poglavlje rezervirano za prijedloge i savjete koje autorica daje ustanovama koje se bave arhivskim gradivom, poglavito onim znanstvenoistraživačke vrste. Prvotno autorica opisuje sadašnje stanje koje je, iako nesavršeno, bolje od nikakvoga, a kao glavni motiv iznosi savjest o očuvanju gradiva kao nacionalnoga interesa. Autorica predlaže nekoliko vrsta priručnika ili internih pravila za upravljanje gradivom, obrazovanje djelatnika u obliku tečaja i trajne poduke, a svakako bi bitna bila i klasifikacija zapisa. Javlja se i problem vrednovanja gradiva, a rješenje koje autorica nudi je da se za takvo gradivo prvo mora utvrditi osnovna struktura i upozoriti na temeljne elemente koje spominje ranije u tom istom poglavlju. Dalje nam u rješavanju toga problema mogli pomoći primjeri drugih specijalističkih arhiva. U Hrvatskoj takvih arhiva ima samo na „prešutnoj“ razini poput Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti koji djeluje pri HAZU-u i Središnjega vojnog arhiva koji je pod Ministarstvom obrane Republike Hrvatske. Razlog malobrojnosti takvih specijaliziranih arhiva vjerojatno je izostanak financijske mogućnosti za njihovo osnivanje. No problem ne bi trebao ostati samo na papiru jer dugoročno te institucije neće imati prostora za pohranu toga gradiva, a ni Hrvatski državni arhiv također.

Zaključno ova knjiga donosi nadu za boljitkom, ali i upozorenje da će nedostatkom adekvatnih arhiva i osoblja velik broj gradiva propasti. Nadalje, na kraju se knjige iznose, osim izvora i literature, pravni popisi i norme, a koji bi sve skupa bili i poučni za proučavanje. Isto tako, donosi se i bilješka o autorici te prilozi poput modela razradbe za znanstvenu i administrativnu djelatnost kao i arhivski fondovi i privatne zbirke koje bi bile izvor za proučavanje povijesti znanosti. Sve u svemu, knjiga pruža detaljan uvod u problematiku znanstvenih i istraživačkih radova, njihove pohrane i brige o njima te bi bila korisna ne samo arhivistima, već i svakoj ustanovi s pismohranom, a to je, prema mojemu mišljenju, bio i autoričin cilj.